

ADÁMI-RÓZSA ZSANETT

Beszéljünk róla! – Az örökbefogadó szülők és a pedagógusok kommunikációs képzésének jelentősége Magyarországon

TANULMÁNYOK

ÖSSZEFOGLALÓ

Bár a 2003-ban bevezetett, kötelező örökbefogadásra felkészítő tanfolyamokat 2020-ban önkéntessé tették, továbbra is kulcsfontosságú az elvégzése a leendő szülők számára. Az örökbefogadás mint családalapítási forma ugyanis számtalan egyedi kihívással jár a szülők részéről, melyek közül az első kettő kommunikációval kapcsolatos: az örökbefogadási történet elmesélése, valamint a gyermek támogatása abban, hogy megértse, mit jelent az örökbefogadás és mit jelent örökbefogadottnak lenni. Jelen tanulmány ezért azt vizsgálja, hogy a kommunikációtudomány milyen szinten van jelen az örökbefogadási felkészítő tanfolyam *Tréneri kézikönyvében*, összpontosítva arra, hogy a könyv lefed-e részterületeket, megjelennek-e kommunikációkutatókra vagy korábbi tanulmányokra hivatkozások, továbbá említ-e példákat a kommunikációs kihívások kezelésére. A tanulmány kvantitatív és kvalitatív módszert egyaránt alkalmaz, tartomelemzéssel vizsgálja a kézikönyvet, amelyből számszerűsített adatok készültek annak érdekében, hogy jól látható eredményeket mutasson. Azonosítja a legfontosabb szülői kommunikációs kihívásokat, amelyekkel az örökbefogadás előtt és után szembesülnek, beleértve a társadalmi megbélyegzést, a kulturális elfogadást, az érzelmek kezelését és a családi identitás kialakítását. A pedagógusok számára is láttató eredmények kiemelik a kommunikációs készségek kritikus szerepét az örökbefogadó családok sikerében, végül pedig a szülők kommunikációs tudásának támogatására vonatkozó ajánlásokkal zárul.

Kulcsszavak: *örökbefogadás, család, kommunikáció, tanfolyam, oktatás*

BEVEZETÉS

Az örökbefogadások sokszínűségének bővülését mind az örökbefogadásra alkalmas

személyek, mind az örökbefogadott gyermekek esetében mindenkor jelentősen befolyásolták a jogszabályi és törvényi változások, valamint a fejlődéslélektan és az örökbefogadási politika fejlődése. Magyarországon a

2020-as jogszabálmódosítás¹ ugyan visszafogta az örökbefogadási lehetőségek diverzifikációját, de az örökbefogadó családok támogatása továbbra is kiemelten fontos.

Abban, hogy a szakemberek hatékonyan tudják segíteni az örökbefogadó családokat, több diszciplína játszik szerepet: a pszichológia segíti megérteni a gyermekek érzelmi és kognitív fejlődését, a szociológia elemzi a társadalmi struktúrákat és a családok hátterét, a jog biztosítja a szükséges jogi kereteket, míg a pedagógia fontos szerepet játszik az

örökbefogadó szülők felkészítő oktatásában és az örökbefogadott gyermekek integrációjában az oktatási intézményekben. Ezenfelül

a szociális munka támogatja a családokat, és közvetíti a szükséges erőforrásokat, az egészségügy a gyermekek fizikai és mentális egészségére fókuszál, a kommunikáció segíti a befogadott gyermekek belépési narratívájának alakítását, a szorosabban vett fejlődés-
lélektan támogatja a gyermekek fejlődési szakaszainak megértését, figyelembe véve a különböző szükségleteket. A kulturális sajátosságok figyelembevétele – pl. a más és más háttereké és identitásoké – szintén kiemelt szerepet játszik az örökbefogadási folyamatban, támogatva a családok közötti megértést és elfogadást.

Jelen tanulmány a kommunikációt mint diszciplínát helyezi a középpontba, azonban fontos hangsúlyozni, hogy komplex nézetből nem lehet a felsoroltak közül egyetlen tudományterületet sem a többi fölé emelni itt, hiszen mindegyik egymást támogatva játszik a szerepet az örökbefogadási folyamatokban. Az együttműködésük révén

lehetőség nyílik a családok hatékonyabb támogatására és a gyermekek jólétének biztosítására. A családok megértése, valamint a kommunikáció hatékonysága azonban kulcsszerepet játszik az örökbefogadási folyamatban, mivel közvetlenül vagy közvetve támogatja mindazt, amit a többi felsorolt diszciplína is: elősegíti a gyermekek fejlődését és a sikeres integrációt. Maga a nyílt és támogató kommunikáció hozzájárul ahhoz, hogy a családtagok jobban megértsék egymást és a kihívásokat, amelyekkel szembesülnek (Adámi, 2023).

Az örökbefogadott gyermekek jólétét támogatja a 2003-ban bevezetett 40 órás örökbefoga-

dásra felkészítő tanfolyam, amelynek célja, hogy az örökbe fogadni szándékozó szülők segítséget, megértést kapjanak, illetve teljes képet nyerjenek az örökbefogadás következtében megtörténő változásokról. Bár a már említett 2020-as jogszabálmódosításban eltörölték a tanfolyam kötelező jellegét, önkéntes alapon ma is várják a jelentkezőket mind a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatnál (továbbiakban TEGYESZ), mind pedig az Ágacska Alapítványnál.

A kutatók egyetértenek abban, hogy a család az elsődleges szocializációs színtér (Gitelson és McDermott, 2006; Goodnow, 2005; Peterson és Hann, 1999). Koerner és Fitzpatrick (2002a) tanulmánya alapján a szülők és gyermekek közötti interakciók mintái meghatározzák a családtagok szociális környezetükkel kapcsolatos érzékelését és kommunikációját. Az örökbefogadó szülők számára elengedhetetlen a hatékony

segíti a befogadott
gyermekek belépési
narratívájának alakítását

¹ <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2000065.TV>

kommunikációs készségek elsajátítása és a kommunikációs tudatosság, amelyek segítségével kezelhetik az örökbefogadással járó egyedi kihívásokat és összetett helyzeteket, mint például a gyermek kérdései, a származáskutatás vagy a gyermek identitáskeresése. E készségek elsajátítása lehetővé teszi a szülők számára, hogy olyan gondoskodó és támogató környezetet teremtsenek, amely megfelel örökbefogadott gyermekeik érzelmi és mentális szükségleteinek (Brodzinsky, 2011). Kirk 1964-es munkájában kiemelte a nyílt és őszinte kommunikáció kulcsfontosságú szerepét az örökbefogadó családokban. A szülők két legfontosabb kihívása is a kommunikációhoz köthető: hogyan osszák meg az örökbefogadással kapcsolatos információkat a gyermekkel, illetve miként támogassák őket abban, hogy normatív és egészséges módon értsék meg az örökbefogadás jelentését és annak következményeit (Brodzinsky, 2011). Normatív megértésen azt értjük, hogy a kommunikációt a társadalom vagy a közösség által elfogadott normák, elvárások és szabályok fényében értelmezzük. A normatív megértés figyelembe veszi a kommunikáció formáját, tartalmát és módját, amelyet nagymértékben befolyásolnak a társadalmi, kulturális és erkölcsi normák, meghatározva, hogy mi tekinthető elfogadhatónak vagy megfelelőnek egy adott helyzetben.

Jelen tanulmány célja, hogy mélyebben megvizsgálja az örökbefogadási felkészítő tanfolyamon használt *Tréneri kézikönyvet*² a kommunikációtudományi diszciplína tükrében. Tanulmányom nem csupán felhívja a

figyelmet a magyarországi örökbefogadó szülők kommunikációs képzésének fontosságára, hanem ajánlásokat tesz arra vonatkozóan, hogy mely szempontokat érdemes kiemelni, amikor örökbefogadó szülők kommunikációjának segítéséről van szó. Ennek megfelelően a kutatás központi kérdései az alábbiak:

K1: Megjelenik-e a kommunikációtudományi diszciplína a magyarországi örökbefogadásra felkészítő tanfolyamon használt *Tréneri kézikönyv*ben?

K1 a: Amennyiben igen, melyek a megjelenő alterületek?

K1 b: Amennyiben igen, történik-e kommunikációkutatóra vagy konkrét tanulmányra való hivatkozás?

K2: Ad-e az örökbefogadásra felkészítő tanfolyamon használt *Tréneri kézikönyv* konkrét példákat a felmerülő kommunikációs kihívások kezelése/megoldására?

K2 a: Amennyiben igen, mi alapján teszi ezt meg?

K2 b: Amennyiben igen, ezt objektíven teszi-e?

hogyan osszák meg az örökbefogadással kapcsolatos információkat a gyermekkel

A vizsgálat során kvalitatív és kvantitatív módszereket alkalmaztam: tartalomelemzést, valamint az abból készült statisztikai számszerűsített adatok elemzését. A tanulmány

első része bemutatja a magyarországi örökbefogadási folyamatot, majd pedig az örökbefogadó szülők és a pedagógusok kommunikációs képzésének jelentőségét általánosságban és a gyermek fejlődésének szakaszait tekintve. Az ezt követő szakasz

² Holl, Mészáros, Székely és Tóth, 2018. A továbbiakban *Tréneri kézikönyvként* említjük.

ismerteti a kutatás módszerét, főbb eredményeit, és levonja a következtetéseket, illetve ajánlást tesz az örökbefogadó szülők kommunikációs képzésének mikéntjére.

ÖRÖKBEOFAGADÁSI FOLYAMAT MAGYARORSZÁGON

Magyarországon az örökbefogadásra jogosultak körét a 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet³ határozza meg. Az örökbefogadást a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) szabályozza.

„Az örökbefogadás célja az, hogy annak a gyermeknek, akinek nincsenek vér szerinti szülei, vagy akit a szülei nem tudnak, vagy nem akarnak nevelni, megfelelő, nevelésre alkalmas szülőket biztosítson és olyan helyzetet, mintha az örökbefogadók vér szerinti gyermeke lenne” (*Tájékoztató az örökbefogadásról*, 2023, 1. o.). Örökbefogadásra alkalmas olyan cselekvőképes személy lehet, aki legalább 25 éves, de a házaspárok esetében elegendő, ha csak az egyik fél töltötte be ezt az életkort. Az örökbefogadónak a gyermeknél legalább 16, legfeljebb 45 évvel idősebbnek kell lennie, de házaspárok esetében itt is elegendő, ha az egyik fél megfelel a kritériumnak. Fontos újítás 2020-tól, hogy amennyiben a házaspár három évnél idősebb gyermeket szeretne örökre fogadni, a kor különbség akár 50 év is lehet.

A 2020-as törvénymódosítás értelmében kizárólag házaspárok és egyedülállók fogadhatnak örökre. Az élettársi viszonyban élő párokat a rendszer egyedülállónak tekinti,

így csak az egyikük jogosult a gyermek örökbefogadására. További szempont, hogy a leendő szülő személyisége és életkörülményei alkalmasak legyenek az örökbefogadásra, amit egy pszichológiai vizsgálaton alapítanak meg a szakemberek. Végül pedig az illetőnek vagy a házaspárnak érvényes alkalmassági határozattal kell rendelkeznie.

Az örökbefogadás egy hosszú és várakozással teli folyamat, amelyben a leendő szülőknek számtalan teendőjük van. Első lépésként jelentkezniük kell a lakó- vagy tartózkodási helyük szerinti TEGYESZ-nél, és be kell adniuk az örökbefogadási kérel-

müket. Ezt követően a gyámhatóság állítja ki az alkalmassági határozatot. A rendszer előnyben részesíti a házaspárokat az egyedülállókkal szemben, 2021-től az egyedülállók

alkalmasságát a családokért felelős miniszter bírálja el, nem a gyámhatóság. A házaspárok alkalmasságának megállapítása általában 15–60 napot vesz igénybe. A vizsgálat több tényező mentén zajlik: a leendő szülőknek részt kell venniük egy pszichológiai vizsgálaton, környezettanulmányt kell végezni náluk, háziorvosi vizsgálatra van szükség az egészségi állapotuk felmérésére, és jövedelemigazolással is rendelkezniük kell. Bár 2020-tól nem kötelező az örökbefogadásra felkészítő tanfolyamon való részvétel, számos szervezet, mint például a Bölcső Alapítvány, elvárja a tanfolyam elvégzését igazoló oklevél bemutatását.

Magyarországon a nyílt (azaz nem titkos) örökbefogadások közvetítésével civil szervezetek foglalkoznak, mint például az Alfa Szövetség, a Bölcső Alapítvány, az

számos szervezet elvárja a
tanfolyam elvégzését igazoló
oklevél bemutatását

³ 149/1997. (IX. 10.). Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról. Letöltés: <https://njt.hu/jogszabaly/1997-149-20-22.94#TA618> (2024. 05. 21.)

Együtt az Életért Egyesület, a Fészek Alapítvány, a Gólyahír Egyesület és a Várva Várt Alapítvány. Két további szervezet, a Down Alapítvány és a Kézenfogva Alapítvány a fogvatékosokkal született kisbabák örökbefogadását segítik. A titkos és a nyílt örökbefogadások között két érdemi különbség van: az első a közvetítés módja, mely szerint a TEGYESZ foglalkozik a titkos örökbefogadások közvetítésével, a civil szervezetek pedig a nyílttal. A második különbség, hogy a titkos örökbefogadás során sem a vér szerinti szülő nem tudja, hogy hová kerül a gyermeke, sem az örökbefogadó szülők nem tudják, hogy ki a biológiai szülő. Esetleg egy-két információ eljut az örökbefogadóhoz a gyermek aktáján keresztül, de a biológiai szülők személyét illetően nem kapnak semmilyen tájékoztatást. A TEGYESZ-en keresztül és titkos úton történnek azok az örökbefogadások, amikor az anya a születést követően lemond a gyermekéről, valamint azok, ahol az anya inkubátorban hagyja az újszülöttet. A nyílt örökbefogadások esetében a biológiai és az örökbefogadó szülők kölcsönösen ismerik egymást, a szülők már a születést megelőzően jelzik, hogy le kívánának mondani a gyerekről, így a nyílt típust választó örökbefogadó szülők újszülött (hat hetes) gyermeket vihetnek haza, míg a titkos utat választók a legtöbb esetben már nagyobb (koragyermekkorban lévő vagy annál idősebb) gyermeket. Az örökbefogadási folyamatban minden esetben szükséges egy közvetítő szervezet részvétele, legyen az a TEGYESZ vagy egy civil szervezet. Az örökbefogadási eljárás kizárólag abban az országban indítható el, ahol a szülő él, függetlenül az állampolgárságától. Fontos, hogy ha a

nyílt örökbefogadás esetében
a biológiai és az örökbefogadó
szülők ismerik egymást

szülőknek van már – vér szerinti vagy örökbefogadott – gyermekük, akkor csak nála fiatalabb gyermeket fogadhatnak örökbe.

AZ ÖRÖKBEOFAGADÓ SZÜLŐK KOMMUNIKÁCIÓS KÉPZÉSÉNEK JELENTŐSÉGE

A szülők kulcsszerepet játszanak a kora gyermekkori kommunikáció és szocializáció támogatásában, és hosszú távú hatást gyakorolnak gyermekük mindennapi életére (Ayşe és Gulsah, 2019). Kiemelten fontos, hogy a szülők miként kommunikálnak a gyermekkel az örökbefogadásról és a családról, mivel ez nagy hatással van az örökbefogadottak későbbi önképére és arra, miként látják a

család egészét. Ami pedig magát a gyermekek pozitív és hatékony kommunikációs fejlődését illeti, az ezt megsegítő szülői ismereteket a család megfelelő működésének alapjaként azonosították (Sainain Omar, Ismail, Mamat és Abdullah, 2020). A szerzők megállapították, hogy ha a szülők és a gyermekek közötti kommunikáció jól működik, a családi kapcsolatok szorosabbak, ami megkönnyíti a problémamegoldást.

Motley (1986) megfogalmazza, hogy a kutatások konklúziói egyenlő arányban oszlanak meg abban a kérdésben, hogy a kommunikáció szándékosságot feltételez-e, avagy nem. A szándékosság alatt a kommunikáció tudatos aspektusaira helyezi a hangsúlyt. Montley tanulmányában azt vizsgálta, hogy miként és miért használják az emberek a nyelvet és egyéb kommunikációs eszközöket arra, hogy a szándékaikat kifejezzék, valamint hogyan befolyásolják ezzel mások

viselkedését, gondolatait vagy érzelmeit. *Montleynél a szándékosság* a kommunikációban arra utal, hogy a kommunikátor egy meghatározott céllal és előre megfontoltan választja meg, hogyan és mit kommunikál. Ennek a főbb jellemzői a célorientáltság, a tervezés és tudatosság, valamint a kontrolláltság. A *célorientáltság* arra utal, hogy a kommunikátor tisztában van azzal, hogy mit kíván elérni a kommunikáció során, legyen az információátadás, meggyőzés vagy a másik személy érzelmi állapotának befolyásolása. A *tervezés és tudatosság* jelentése az, hogy a kommunikátor megtervezi az üzenetét, és tudatosan választja ki a szavakat, nonverbális jeleket és csatornákat, amelyek a legjobban megfelelnek a céljainak. Végül pedig a *kontrolláltság* arra utal, hogy a kommunikáció során a kommunikátor képes kézben tartani a folyamatot, figyelve a másik fél reakcióit, és ennek megfelelően módosítja saját üzenetét (*Montley, 1989*). Jelen tanulmány állást kíván foglalni abban, hogy az örökbefogadó szülők esetében a *szándékos kommunikáció érdeke minden érintettnek*. Fontos meghatározni ezen a ponton, hogy mit ért a tanulmány szándékos vagy szándékolt kommunikációnak: „A kommunikációs szándékot tekinthetjük olyan összetett célállapotnak, amely többet tartalmaz, mint a pusztán döntés, hogy valamit közölni fogunk, és többet, mint a döntés pusztán indoklása” (*Motley, 1986, 13. o.* – A tanulmányíró fordítása). Továbbá a szándékosság és a tudatosság hagyományosan összekapcsolódik (*Motley, 1986*). Az örökbefogadással kapcsolatos kommunikációban a szándékosság és tudatosság is tetten érhető, amikor az örökbefogadó szülő az információkat szándékosan

visszatartja a gyermek elől, vagy amikor – ezzel épp ellenkezőleg – az őszinte és nyílt kommunikációt választja.

Az örökbefogadó szülők kommunikációját azonban befolyásolja az információ mennyisége (*Wrobel, Kohler, Grotevant, Nelson és McRoy, 2003*). Az örökbefogadással kapcsolatos tanulmányokban a kutatók már nem azt tartják az elsődleges kommunikációs kérdésnek, hogy a gyermekkel meg

kell-e osztani, hogy örökbefogadták, hanem a kérdés már a „mikor” és a „mennyi” kérdésén van. Mikor osszák meg a szülők a történetet, és pontosan mennyit mondjanak el abból (*Wrobel, Kohler, Grotevant, Nelson és McRoy 2003; Wrobel, Ayers-Lopez, Grotevant, McRoy és Friedrick, 1996*)? Az örökbefogadó családokban a szülők sajátos kommunikációs feladata eltér a biológiai családokétól. Kezdeti feladatuk az örökbefogadás történetének megosztása. Mindez megteremti az örökbefogadással kapcsolatos kommunikáció klímáját a családban. A történet elmesélése nem egyszeri esemény, hanem az örökbefogadó szülők és gyermekeik között egy párbeszéd kezdete (*Wrobel, Kohler, Grotevant, Nelson és McRoy, 2003*). Éppen ezen oknál fogva az örökbefogadó szülők állandó kommunikációs támogatása rendkívül fontos. Segíteni kell nekik abban, hogy (a) miként tudják megteremteni azt a légkört családon belül, amelyben mindenki azt érzi, hogy szabadon lehet beszélni az örökbefogadról, (b) hogyan érdemes elmesélni az örökbefogadás történetét, (c) miként kommunikáljanak a vér szerinti szülőkről a gyermekkel, végül pedig (d) hogyan tudják a történetben lévő nemkívánatos részeket átterezni, vagy az

a történet elmesélése nem egyszeri esemény

viselkedését, gondolatait vagy érzelmeit. *Montleynél a szándékosság* a kommunikációban arra utal, hogy a kommunikátor egy meghatározott céllal és előre megfontoltan választja meg, hogyan és mit kommunikál. Ennek a főbb jellemzői a célorientáltság, a tervezés és tudatosság, valamint a kontrolláltság. A *célorientáltság* arra utal, hogy a kommunikátor tisztában van azzal, hogy mit kíván elérni a kommunikáció során, legyen az információátadás, meggyőzés vagy a másik személy érzelmi állapotának befolyásolása. A *tervezés és tudatosság* jelentése az, hogy a kommunikátor megtervezi az üzenetét, és tudatosan választja ki a szavakat, nonverbális jeleket és csatornákat, amelyek a legjobban megfelelnek a céljainak. Végül pedig a *kontrolláltság* arra utal, hogy a kommunikáció során a kommunikátor képes kézben tartani a folyamatot, figyelve a másik fél reakcióit, és ennek megfelelően módosítja saját üzenetét (*Montley, 1989*). Jelen tanulmány állást kíván foglalni abban, hogy az örökbefogadó szülők esetében a *szándékos kommunikáció érdeke minden érintettnek*. Fontos meghatározni ezen a ponton, hogy mit ért a tanulmány szándékos vagy szándékolt kommunikációnak: „A kommunikációs szándékot tekinthetjük olyan összetett célállapotnak, amely többet tartalmaz, mint a pusztán döntés, hogy valamit közölni fogunk, és többet, mint a döntés pusztán indoklása” (*Motley, 1986, 13. o.* – A tanulmányíró fordítása). Továbbá a szándékosság és a tudatosság hagyományosan összekapcsolódik (*Motley, 1986*). Az örökbefogadással kapcsolatos kommunikációban a szándékosság és tudatosság is tetten érhető, amikor az örökbefogadó szülő az információkat szándékosan

érzékenyebb témákat kölcsönös bizalommal megvitatni.

A szimbolikus gondolkodás megjelenése a kisgyermekkorban (óvodáskorban) kiváló lehetőséget teremt a szülők számára, hogy elkezdjék megosztani gyermekükkel az örökbefogadással kapcsolatos információkat. Ekkor a gyermekek nem képesek még az absztrakt fogalmak megértésére, ezért a szülőknek érzékenyen és érthetően kell beszélniük vele. A nyílt kommunikáció segít a gyermekeknek megérteni és elfogadni saját hátterüket, ugyanakkor a

szülők számára ez a folyamat gyakran szorongással teli, mivel ekkor már tudatosul bennük, hogy ezzel megindul a család differenciálódásának folyamata is egyben. Gyakori kérdé-

sek merülnek fel bennük: milyen információkat osszanak meg, mikor tegyék ezt, és ezek milyen hatással lesznek a gyermekre (Brodzonsky, Schechter és Henig, 1992). Ideális helyzetben a szülők elkezdik kommunikálni az „örökbefogadási belépési narratívát” a gyermek felé, amely szerint két családhoz kötődnek – egyhez, amely érzelmi biztonságot nyújt, és egy másikhoz, amely biológiai eredetük forrása. Bár manapság ritkán fordul elő, korábban gyakori volt, hogy a szülők késleltették az örökbefogadás tényének feltárását, vagy teljesen eltitkolták azt, ami növelheti a pszichológiai kockázatokat. Kirk (1964) kutatásai arra mutattak rá, hogy azokban a családokban, ahol nyíltan beszélnek az örökbefogadásról, a szülők gyakran bizonytalanok, és igyekeznek minél hamarabb túl lenni ezeken a beszélgetéseken. Ennek során sokszor minimalizálják az örökbefogadó és a biológiai család közötti különbségeket. Fontos megjegyezni, hogy az

gyakori volt, hogy a szülők késleltették az örökbefogadás tényének feltárását, vagy teljesen eltitkolták azt

örökbefogadásról való kommunikáció óvodáskorban nem károsítja a gyermek pszichológiai alkalmazkodását vagy a szülő-gyermek kötődés alakulását (Brodzinsky, 1992). Ugyanakkor maga a feltárás még nem vezet teljes megértéshez; a szülők hajlamosak túlértékelni a nagyon fiatal gyermek kompetenciáit e téren. Ebben az életkorban (3–6 év) a gyermekek elkezdik magukat örökbefogadottként azonosítani, megtanulják örökbefogadási történetük alapjait – és sok kérdést tesznek fel. Az örökbefogadással

kapcsolatos alkalmazkodási problémák azonban jellemzően akkor jelennek meg, amikor a gyermekek jobban megértik örökbefogadásuk jelentését és annak következményeit (Brodzinsky, 1992).

Középső gyermekkorban (6–12 év) a gyermek fejlődése lehetővé teszi, hogy jobban megértse az örökbefogadást. Ilyenkor az e szakaszban tipikus kérdések merülnek fel, például: „Honnan származom?” és „Miért nem tartottak meg engem?” A szülőknek tudniuk kell, hogy a gyermek ambivalenciája az örökbefogadással kapcsolatban normális jelenség, és nem a szülői nevelés kudarcának jele. A megfelelő kommunikációs képzés révén a szülők képessé válhatnak az adott helyzetben adekvát módon válaszolni a gyermek érzelmeire, így támogatják őt a nehéz kérdések feldolgozásában. Akárcsak a többi életszakaszban, az iskoláskorban is létfontosságú, hogy a szülők olyan támogató környezetet alakítsanak ki, ahol a gyermek szabadon kifejezheti gondolatait és érzéseit. A szülőknek gyakran kihívást jelent, hogy tisztelteljesen beszéljenek gyermekükkel a születési családjáról, azonban, ha képesek

nyíltan kommunikálni az örökbefogadásról, azzal alapvetően hozzájárulnak a gyermek érzelmi fejlődéséhez és identitása kialakulásához. Ha a szülők nem kezelik nyíltan az örökbefogadással járó különbségeket, az megnehezíti a családon belüli nyílt kommunikációt, és a gyermek nehezebben fejezi ki érdeklődését a származásával kapcsolatban.

Az örökbefogadott serdülők számára a stabil és biztonságos énipentitás kialakítása az egyik legfontosabb kihívás (*Brodzinsky, 1987; Brodzinsky és*

mtsai., 1992; Grotevant,

1997). A szülők nyílt és támogató kommunikációja kulcsszerepet játszik ebben a folyamatban. A múlt integrálása a jelenbe

és a jövő elképzelése szintén elengedhetetlen az identitás fejlődésében. A szülőknek fel kell ismerniük, hogy a serdülőkor természetes része a származás iránti kíváncsiság, és hogy az örökbefogadottak aktívan keresik az információkat. A nyílt kommunikációt és a bizalmat támogató családi környezet megteremtése segít a fiataloknak megérteni az örökbefogadás jelentését, és integrálni azt az identitásukba. A szülőknek támogatniuk kell gyermekeik keresési folyamatait, nyitottnak kell lenniük a kérdésekre és hajlandónak a válaszadásra, mert ezek hozzájárulnak a gyermek önértékelésének és identitásának megerősítéséhez. A szülői kommunikációs képzése tehát nemcsak a család belső kohézióját erősíti, hanem segít a gyermek érzelmi fejlődésében és az egészséges családi dinamika fenntartásában.

PEDAGÓGUSOK ÖRÖKBEOFAGADÁSSAL KAPCSOLATOS KOMMUNIKÁCIÓS KÉPZÉSÉNEK JELENTŐSÉGE – A PEDAGÓGIAI GONDOLKODÁS FEJLESZTÉSE

Örökbefogadott gyermekeknél fontos, hogy az oktatási intézményekben – vagyis a szocializáció másodlagos színterén – a pedagógusok a tanítás kulturálisan érzékeny megközelítést alkalmazzák, ami azt jelenti, hogy a

tartalmat, a pedagógiát és a tanulókról való tudást egyetlen összefüggő keretbe integrálják. *Gay (2010)* könyvében a kulturálisan érzékeny tanítást úgy határozta meg,

mint „a különböző diákok kulturális ismereteinek, korábbi tapasztalatainak, referenciakereteinek és teljesítménystílusainak felhasználását, hogy a tanulási alkalmak relevánsabbá és hatékonyabbá váljanak a diákok számára” (*Gay, 2010, 31. o.* – A tanulmányíró fordítása). Az örökbefogadott gyermekek mint tanulók nemcsak az iskolában tanulnak, hanem az örökbefogadás nyelvét és valóságát folyamatosan tanulják – ahogyan azt az előző fejezetben életrszakaszokra bontva leírtam –, így tehát már koragyermekekben (óvodáskorban) a pedagógusok feladata ezt tekintetbe venni. Ahhoz, hogy az iskolák hatékonyan támogathassák az örökbefogadott tanulókat, a pedagógusoknak elengedhetetlen megérteniük az örökbefogadási folyamatot, valamint annak hatásait az egyénre, a családra és az iskolai környezetre. Ezen túlmenően elengedhetetlen, hogy a pedagógusok képesek legyenek felismerni a trauma jeleit, amely az örökbefogadás kapcsán gyakran előfordulhat.

a pedagógusoknak
elengedhetetlen megérteniük
az örökbefogadási folyamatot

Fontos, hogy rendelkezzenek azokkal az eszközökkel és stratégiákkal, amelyekkel képesek hatékonyan kezelni a felmerülő problémákat, és támogató környezetet biztosítani a tanulók számára. Továbbá rendkívül fontos, hogy a pedagógusok megértsék az örökbefogadottak veszteségét. A nevelőszülőktől vagy intézeti gondozásból örökbefogadott gyermekek több esetben olyan összetett problémákkal szembesültek, mint a bántalmazás, az elhanyagolás vagy a gykori lakóhelyváltogatás. Amikor az örökbefogadással összefüggő traumákról beszélünk, különösen jelentős, hogy az iskolák képesek legyenek a gyermekek egyéni tapasztalatait megfelelő perspektívába helyezni. Az örökbefogadás folyamata gyakran járhat veszteséggel és elválással, amelyek a gyermek számára traumatikus eseménynek számítanak. Ezen traumák hatással lehetnek a gyermek érzelmi, szociális és kognitív fejlődésére, ezért az iskolai közösség tagjai, különösen a pedagógusok nagyon fontos szerepet játszanak abban, hogy a gyermekek megfelelő támogatást kapjanak az iskolai környezetben is. Két korábbi tanulmány is megállapította, hogy a pedagógusok csak korlátozottan értik az örökbefogadással járó veszteségeket és kihívásokat, mivel a témával kapcsolatos képzések hiányoznak (Smith és Riley, 2006; Wood és Ng, 2001). A támogatás jó stratégiája lehet a pedagógusoknak többek között, ha pozitív viselkedési beavatkozásokat és ilyen támogatást nyújtanak a diáknak, valamint örökbefogadás-ba-rát nyelvezetet használnak. Ezen stratégiák konkrét ismertetése túlmutat jelen tanulmány keretein.

képesek legyenek a gyermekek egyéni tapasztalatait megfelelő perspektívába helyezni

MÓDSZERTAN

A tanulmány kvantitatív és kvalitatív módszereket egyaránt alkalmaz. Tartalomelemzéssel vizsgálja az örökbefogadói tanfolyam vezetésére felkészítő képzés *Tréneri kézikönyvét*. A tartalomelemzés során négy főkódot határoztam meg, amelyek a kommunikáció explicit és implicit szintű előfordulásait igyekeznek lefedni. Az alábbi kódok születtek: (1) A *kommunikáció* mint szó; (2) Beszéd, beszédfejlődés, beszédértés; (3) Közlés; (4) Interakció–társalgás.

MÉRÉS

A kézikönyv 250 oldalán keresztül kerestem a kommunikációval kapcsolatos összes megjelenést, mind explicit (konkrétan leírt) mind implicit (közvetett) formában. Az elemzési egység a kézikönyv tartalma, szövege lett, amelyeket a négy említett fő kód szerint kódoltam. A kódolást követően változókat határoztam meg. Az első változó azt vizsgálta, hogy az elemzési egység szövegkörnyezete *ideális* vagy *elégséges* volt-e (tehát vagy ez, vagy az). Ideálison (második változó) a nyílt és őszinte kommunikációt értettem, tehát ahol a kézikönyv kiemeli, hangsúlyozza és kifejezetten tanácsolja a nyílt és őszinte kommunikációt, míg elégségesen (harmadik változó) azt az esetet, mely szerint a kézikönyv tanácsolja vagy sugallja az információk visszatartását, vagy kommunikációs zavarokat feltételez az információk megosztásában. (A két jellemzőt együtt azért határoztam meg önálló változóként is,

mert a szöveg több esetben mindkét módon jellemezte a kommunikációt.) A negyedik változóban azt elemeztem, hogy az adott elemzési egység a kommunikációt *érzelmek*, míg az ötödik változóban, hogy *információk* szintjén értelmezi-e, avagy – hatodik változóként – mindkettőt egyszerre fogalmazza-e meg a szöveg. A hetedik változó arra vonatkozott, amikor a kézikönyv *jótevény eszköze*-nek mondja a kommunikációt (például ilyen az örökbefogadási történet elhallgatása), a nyolcadik pedig arra, amikor *veszélyforrásként* jelöli meg azt. A kilencedik változóban veszélyforrásként és a jótevény eszközként való jellemzést egybevettem. Végül a tizedik változó az *explicit* és a tizenegyedik változó az *implicit* szinten való megjelenéseket vette figyelembe. Ezt követően további kommunikációtudományhoz kapcsolódó témaköröket kerestem, mint például konfliktuskezelés, asszertív kommunikáció, identitással kapcsolatos kérdések és annak kommunikációja, „miért” kérdések előfordulásai és lehetséges válaszok, értő figyelem, a kommunikáció rendjének meg-alapozása, meddőségről folytatott kommunikáció, élettörténet feldolgozása során kiemelendő témák, örökbefogadási történet megismerése. A kvalitatív adatokból kvantitatív adatokat készítettem: minden fő kód darabszámát elosztottam az egyes változókkal, így százalékos adatokat kaptam, és külön kiszámoltam a pozitív és negatív megjelenések előfordulását a változók tekintetében.

A kutatás egyik jelentős korlátja, hogy csupán egy 40 órás, szülőknek tartandó tanfolyamhoz készült dokumentumra épül. Ez a 40 óra viszonylag kevés; ennyi idő alatt nem lehet a kommunikációs készségeket a

kellő mélységben fejleszteni. Fontos még egyszer hangsúlyozni, hogy az örökbefogadással kapcsolatos kommunikáció tudatos differenciálásának kívánalma nemcsak a tanfolyam időtartamára korlátozódik, hanem a gyermek fejlődése során hosszan, évekig fennáll.

EREDMÉNYEK

Kvantitatív eredmények

A *Tréneri kézikönyv*ben összesen 65, a korábban jelzett kódoknak ([1] A *kommunikáció* mint szó; [2] *Beszéd, beszédfejlődés, beszédértés*; [3] *Közlés*; [4] *Interakció–társalgás*) megfelelő elemzési egységet találtam, amelyekben 36 alkalommal jelent meg a Kód 1, 23 alkalommal a Kód 2, 37 alkalommal a Kód 3, és 19 alkalommal a Kód 4. (Ennek százalékérték-alapú ábrázolását az 5. ábra szemlélteti.) „A *kommunikáció* mint szó” (Kód 1) az elemzési egységeket vizsgálva hét alkalommal jelent meg önállóan a kézikönyvben, két alkalommal pedig a „Beszéd, beszédfejlődés, beszédértés”-sel (Kód 2), öt alkalommal a „Közlés”-sel (Kód 3) és nyolc alkalommal az „Interakció–társalgás”-sal (Kód 4) együtt. Hat alkalommal fordult elő a Kód 1, a Kód 3 és a Kód 4 együtt, és négy alkalommal a Kód 1, a Kód 2 és a Kód 3. Önállóan a Kód 2 kilenc alkalommal fordult elő, míg a Kód 3 tizenöt alkalommal, a Kód 4 pedig egyetlen alkalommal sem jelent meg egyedül az elemzési egységekben. Az összes kód csupán két alkalommal jelent meg együtt a kézikönyvben. A „Beszéd, beszédfejlődés, beszédértés” (Kód 2) a

konfliktuskezelés, asszertív kommunikáció, identitással kapcsolatos kérdések

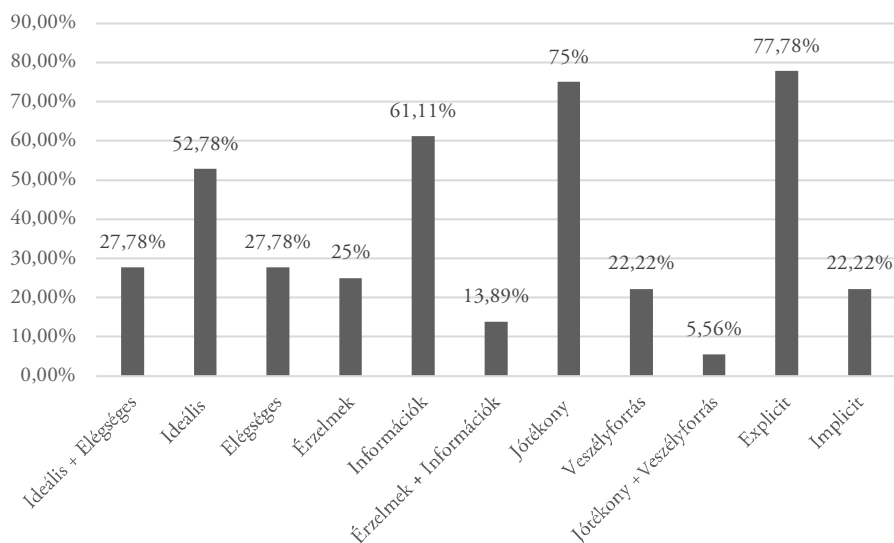
„Közlés”-sel (Kód 3) három alkalommal jelent meg együtt, míg az „Interakció–társalgás”-sal (Kód 4) egyszer sem. Végül pedig a „Beszéd, beszédfejlődés, beszédértés” (Kód 2) és az „Interakció–társalgás” (Kód 4) szintén nem jelent meg együtt.

A Kód 1 („A kommunikáció mint szó”) százalékos megoszlását az elemzési egységekben változók tekintetében az 1. ábra

szemléleti. Az ábra alapján elmondható, hogy a kézikönyv a kommunikációt pozitívan értékeli, ezt hangsúlyozza, alapvetően sokkal inkább jótékony eszköznek tartja az örökbefogadás tekintetében, mint veszélyforrásnak, valamint a szövegben közel 80%-ban explicit módon jeleníti meg azt.

1. ÁBRA

„A kommunikáció mint szó” elemzési egységekre meghatározott változók megoszlása

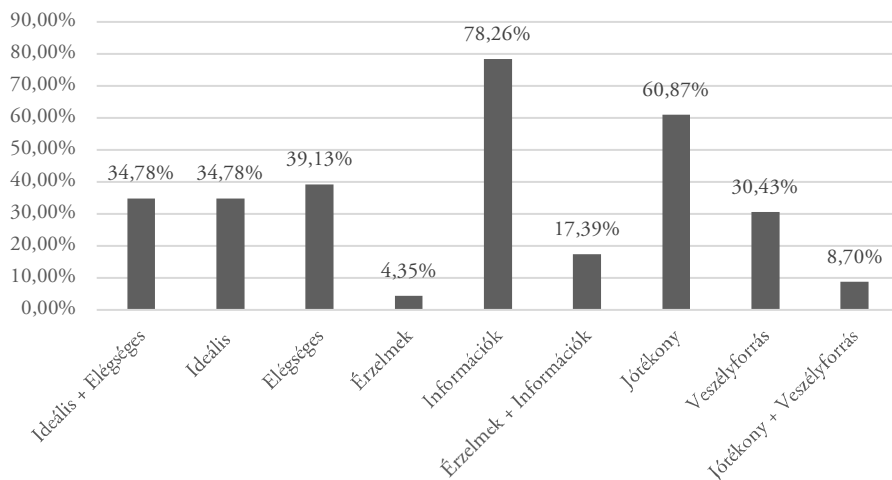
FORRÁS: saját szerkesztés

A 2. ábra a Kód 2 („Beszéd, beszédfejlődés, beszédértés”) százalékos megoszlását mutatja az elemzési egységekben változók tükrében. Az ábra kiválóan szemlélteti, hogy a beszéddel kapcsolatban a kézikönyv a racionális információk szintjén közelíti meg a

témát, és nem érzelmek kapcsán. Fontos továbbá kiemelni, hogy az ezzel a kóddal mért fogalmat is, akárcsak az elsőt, jótékony eszközként jelenítik meg a szerzők, többek között a beszédfejlődést, a párbeszéd jótékony szerepét megfogalmazva.

2. ÁBRA

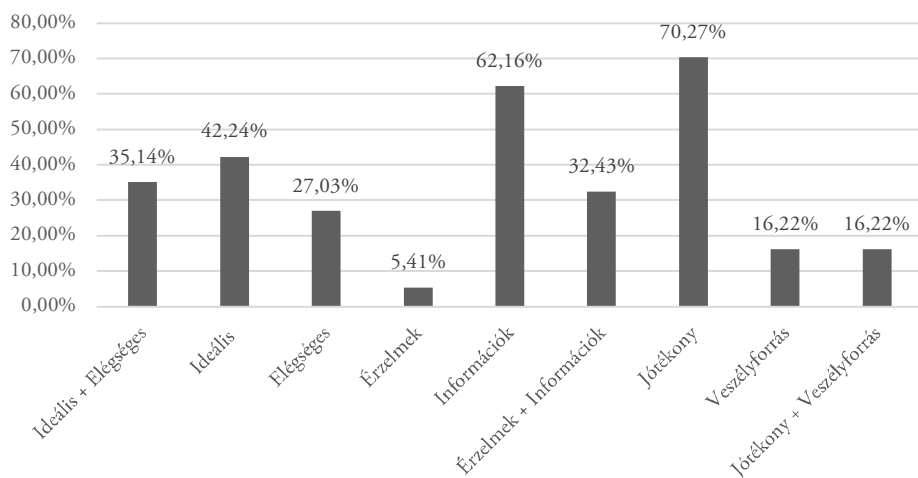
A „Beszéd, beszédfejlesztés, beszédértés” elemzési egységekre meghatározott változók megoszlása

FORRÁS: saját szerkesztés

3. ÁBRA

A „Közlés” elemzési egységekre meghatározott változók megoszlása

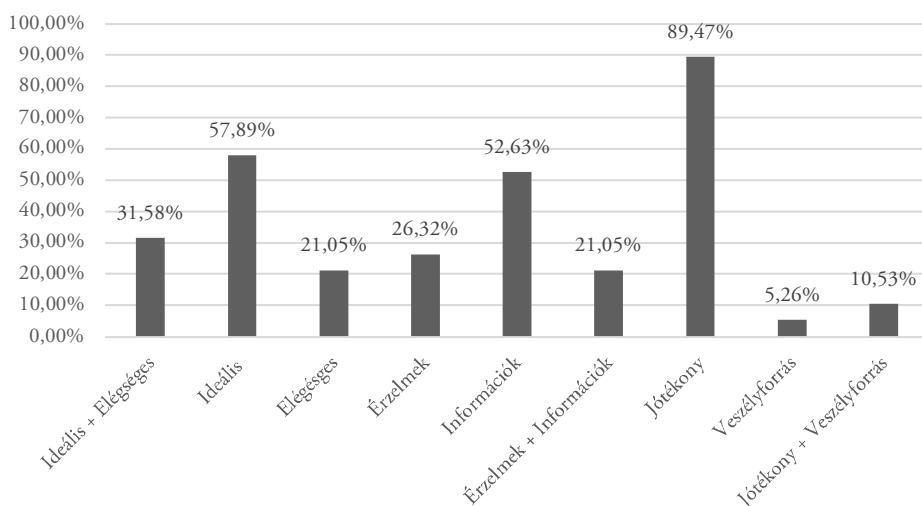
FORRÁS: saját szerkesztés

A 3. ábra megmutatja a Kód 3 (Közlés) százalékos megoszlását az elemzési egységekben a változókat tekintve. Akárcsak a Kód 2 esetében, a Kód 3-mal jelölt fogalmat is leginkább információk szintjén hangsúlyozza a kézikönyv, ami logikusnak tekinthető, hiszen amikor közlünk valamit a másikkal, akkor információt osztunk meg. Így tehát a „Közlés” kódnev minden olyan elemzési

egységnél került meghatározásra, amelyben a kézikönyv az örökbefogadással kapcsolatos közlésekről szól. Pozitívumként kiemelhető, hogy igen magas százalékban jótékony eszközként jelenik meg a közlés, tehát fontosnak tartja és kihangsúlyozza a kézikönyv, hogy többek között az örökbefogadottság tényének megosztása a gyermekkel vagy a tágabb környezettel jótékony hatással bír.

4. ÁBRA

Az „Interakció–társalgás” elemzési egységekre meghatározott változók megoszlása

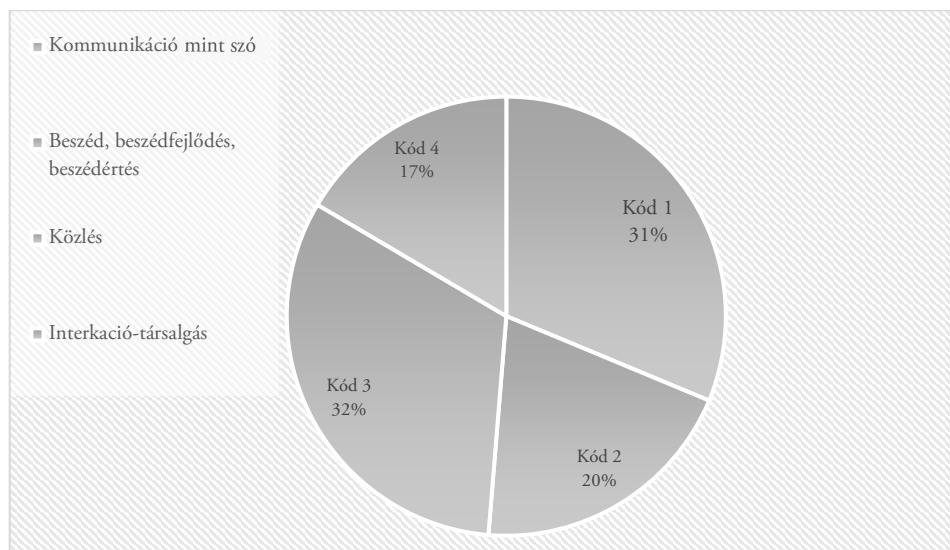
FORRÁS: saját szerkesztés

A 4. ábra a megmutatja Kód 4 („Interakció–társalgás”) százalékos megoszlását az elemzési egységekben a változókat figyelembe véve. Ezen az ábrán a kód változóinak megoszlásán látszik a legerőteljesebben, hogy a kézikönyv jótékony eszköznek tartja az interakciót és a társalgást 89,47%-os arányban, valamint szintén itt a legmagasabb, 57,89% annak az aránya, hogy

pozitívan ír a kóddal jelzett fogalommal kapcsolatban. Ez alapján elmondható, hogy az interakciót és a társalgást fontos, ha nem a legfontosabb teendőnek tartja a kézikönyv, ami valószínűleg annak is betudható, hogy az őszinte és nyílt kommunikációt ezekben az elemzési egységekben taglalja a leginkább.

5. ÁBRA

Főkédek megjelenésének százalékos előfordulási aránya az örökbefogadási *Tréneri kézikönyvben*

FORRÁS: saját szerkesztés

Kvalitatív eredmények

Kommunikáció, beszéd, beszédfejlődés, beszédértés

A *Tréneri kézikönyv* ötödik fejezetében az 5. 2. 2. alfejezet címe „A kommunikáció rendjének megalapozása” (89. o.), amelyben a szerzők megállapítják, hogy a gyermekeknek elsősorban családra van szükségük ahhoz, hogy megtanuljanak beszélni:⁴

A kommunikáció mindkét formájának, a beszéddel történő (verbális) és a beszéd nélküli (nonverbális) kommunikáció megtanulásához [sic] beszélő környezetre, elsősorban családra van szükség. A beszéd

tanulása a gagyogás korszakától kezdve az utánzás révén zajlik. Az első utánzási miniták a családtagok, akik a beszéddel egy összetett eszközrendszert adnak át a gyermeknek, amely alkalmas élményei jelölésére, tudatosítására, kapcsolattartásra, ismeretek, szokásrendszerek, az egész kultúra elsajátítására. A beszéd nem csupán az, hogy a gondozók keveset beszélnek a gyerekhez [sic], hanem hiányzik az a szeretetkapcsolat is, ami motiválja a gyermeket a beszéd utánzására. Ez a helyzet előfordulhat rosszul működő családban is, ahol a gyermeknek ugyanígy nem biztosítják a beszédfejlődéshez szükséges feltételeket. (89. o.)

⁴ Valamennyi kiemelt részlet forrása a *Tréneri kézikönyv*.

Az alábbi elemzési egység a *Tréneri kézikönyv* 12. fejezetében található, a 12. 2. 2. alfejezetben:

Minden fejlődési területnek úgynevezett szenzitív és kritikus periódusát különböztetjük meg a személyiségfejlődésünkben. Például a nyelvelsajátítás szenzitív időszaka a 2-3 éves kor. Ekkor a gyermekek beszéde látványosan fejlődik: beszédértésük, aktív-passzív szókincsük rohamosan gazdagodik. A néhány szavas kommunikációból kialakul az összefüggő, folyamatos mondatokban kifejezett beszéd képessége. 2-3 éves korukra a szakellátásban élő gyermekek jelentős része beszédfejlődésében bizonyos mértékű elmaradást mutat: szegényes a szókincsük, mert nem meséltek nekik, nem beszélgettek velük, mert hiányosak az ismereteik, mert ingerszegény környezetben éltek. Gyakran artikulációjuk sem megfelelő. Azt, hogy emiatt speciális fejlesztést igényel-e a gyermek, logopédus dönti el. (220. o.)

Az elemzési egységben a kézikönyv a beszédfejlődés visszamaradottságának okaira fókuszál, például arra, hogy az artikuláció helytelen használata vagy elhagyása milyen problémákat okozhat. Ezeket a nehézségeket logopédiai segítséggel lehet kezelni, amely támogatja a gyermekek beszédképességének fejlesztését. Az első idézett elemzési egységben a szerzők a verbális és nonverbális kommunikációt tárgyalják, és hangsúlyozzák, hogy a család mint az elsődleges szocializációs színhely, kulcsszerepet játszik a gyermek beszédfejlődésében. Megfogalmazzák, hogy azok a családok, amelyek

nem biztosítják a gyermek számára a beszédfejlődéshez szükséges feltételeket, rosszul működnek. Emellett a kommunikációt a beszéddel, a beszédet pedig a beszédtanulással kapcsolják össze, ami tovább erősíti a családi környezet fontosságát a nyelvi fejlődés szempontjából. A kommunikációkutatók, professzorok és szakértők a nyelvelsajátítást és a kommunikációt sokkal bonyolultabb folyamatként értelmezik. Szerintük a nyelv elsajátítása nem csupán a beszéd megtanulásáról szól, hanem magában foglalja a társadalmi interakciókat, a kulturális hatásokat és a környezeti tényezőket is. E folyamat során a gyermekek folyamatosan tapasztalatokat szereznek, amelyek segítik őket a nyelv és a kommunikációs formák megértésében és alkalmazásában. Buda Béla szerint a kommunikáció információelméletileg közelíthető meg, amely alapján „a kommunikáció minden, amelyben információ továbbítása történik, függetlenül attól, hogy az információ milyen jelekben vagy a jelek milyen rendszerben, kódjában fejeződik ki” (Buda, 1986, 16. o.).

Fontos megemlíteni az interperszonális kommunikációelmélet megállapítását is, amely szerint az ember képtelen nem kommunikálni. Ez azt jelenti, hogy a *beszélő környezete* – amelyet a kézi-

könyv a beszédtanulás fontos aspektusaként említ – folyamatosan jelen van az életünkben. A kommunikáció tehát állandó jelenlét a mindennapi életünkben és minden interakcióban, még a hallgatás során is hatással van ránk és a körülöttünk lévőkre. Az elmélet szerint az emberek társadalmi kapcsolatok hálózatában élnek, ahol minden interaktív helyzetben a megnyilvánulásokat

a nyelv elsajátítása
nem csupán a beszéd
megtanulásáról szól

kommunikációnak tekintjük. Még a hallgatás is kommunikációs választ vált ki a másik félből. Ezért a kommunikáció nemcsak szükségyszerű, hanem többszintű is, amelyben a közléstartalom lehet direkt (közvetlenül kifejezett) vagy indirekt (burkoltan utalt) is. *Bóna* (2018) összefoglaló tanulmányában a magyar gyermekek beszédfejlődését hároméves kortól kamaszkorig vizsgálta, és rávilágított a nyelvelsajátítás kihívásaira. A kutatás egyértelműen megmutatta, hogy a pszicholingvisztikai folyamatok szempontjából a hároméves kor mérföldkő, mivel ekkorra a gyermek percepciósi alapja kialakul. Ennek eredményeként a gyerekek képesek lesznek a beszédhangokat felismerni, függetlenül a hangkörnyezettől (*Gósy*, 2005). Végül a család mint elsődleges környezet szerepe a beszédfejlődésben számottevő, azonban a „rosszul működő család” meghatározás túlzó megfogalmazás. A családtudománnyal és kommunikációtudománnyal kapcsolatos szakirodalom – a családi kommunikációs klímák modellje (*Koerner és Fitzpatrick*, 2002) vagy a szülői stílusokról szóló munka (*Baumrind*, 1971) – sem minősíti a családokat ilyen módon. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy vannak olyan szülői kommunikációs minták, amelyek segítik a gyermek beszédfejlődését. Elengedhetetlen, hogy e mintákat a szülők előtt felfedjük, nekik mint módszert, megtanítsuk – a családokat támogató szakembereknek tehát ismerniük kell azokat, és képesnek kell lenniük alkalmazni őket. A szülők készségeik fejlesztettők, és ennek jelentősége hosszú távon is megmutatkozik a gyermek fejlődésében.

Interakció–társalgás, közlés

A *Tréneri kézikönyv* több ponton is hangsúlyozza a nyílt és őszinte kommunikáció jelentőségét mind családon belül, mind a tágabb közösségben. E kommunikáció működése például a konfliktushelyzetek eredményes kezelésének feltétele társadalmi és családi szinten (9. fejezet, 157. oldal), az örökbefogadott sors feldolgozásakor (11. fejezet, 188. oldal), vagy épp az identitással kapcsolatos zavarok feloldásához a gyermekben (11. fejezet, 185. oldal). Szintén ide tartozó példaként említi a kézikönyv a származáskutatási korszakot a 11.11. alfejezetben, ahol a nyílt kommunikáció és a párbeszéd az örökbefogadásról szóló, a gyermek kérdéseire adott, kognitív fejlődésének megfelelő valósággal megegyező őszinte válaszok támogatják a befogadott *gyökérkeresését*, ahogyan a kézikönyv nevezi.

a pszicholingvisztikai
folyamatok szempontjából a
hároméves kor mérföldkő

Ha az örökbefogadott
gyermekkorában mindig
nyílt kommunikáció, pár-
beszéd folyt az örökbefo-
gadásról, ha kérdéseire
mindig megkapta a való-

ságnak nem ellentmondó, az életkori, ér-
telmi-érzelmi befogadóképességének meg-
felelő válaszokat, a szembesülés a valósággal
már nem lesz olyan megrázó, bármit talál is
a fiatal a gyökérkeresése során. (200. o.)

Szintén a 11. fejezetben – melynek címe: „Az örökbefogadással kapcsolatos speciális szülői feladatok” – a kézikönyv megfogalmazza, hogy létezik úgynevezett „jó szándékú kommunikációs hiba” (196. o.) a szülők részéről. Példaként a vér szerinti szülőkről átadott általános információkat említi, amikor az örökbeadás okáról beszélnek. Továbbá felhívja a figyelmet, hogy ha a

gyermek nem kérdezi a szülőket az örökbefogadásáról, akkor 5–6 éves korára evidenciává válik számára, hogy abba a családba született, ahova örökbefogadták: „A kommunikációt sokkal korábban kell elkezdni a szülőknek a témában, amelynek során nem az örökbefogadás szó használata a legfontosabb [...], hanem a szó jelentése, az, hogy egy másik néni hasából született, és mi lettünk örökre a szülei” (199. o.).

Brodzinsky (2011) tanulmányában leírja, hogy a kommunikáció az örökbefogadásról egy párbeszéd, amelyet érdemes elkezdnie a szülőknek az örökbefogadás után minél előbb (ezt a kézikönyv is leírja a 189. oldalon) – óvodáskorban, amikor a gyermek 3 éves –, aktív próbálkozásokkal arra törekedve, hogy értelmes információkat adjanak át a gyermeknek. Ugyanakkor azt is megállapítja, hogy ebben a korszakban a gyermekeknek korlátozott a megértése ezzel kapcsolatban: „Az óvodáskorú gyermekek képessége az örökbefogadás jelentésének és következményeinek megértésére azonban meglehetősen korlátozott.” (*Brodzinsky*, 2011, 201. o. – A tanulmányíró fordítása); továbbá *Brodzinsky*, *Singer* és *Braff*, (1984). Így tehát inkább az örökbefogadási történetmesélést tartja üdvösnek, semmint az örökbefogadás jelentésének konkrét magyarázatát.

A kézikönyv az örökbefogadási történet megismertetését illetően *Pavao* 2012-es könyvét említi, amelyben az áll, hogy a gyermekek 12–13 éves korukra már mindent elmondanak a saját történetükkel kapcsolatban. A könyv hangsúlyozza, hogy a szülőknek figyelniük kell a szóhasználatra, és csak annyit szabad elárulniuk a történetből, amennyit a gyermek konkrétan megkérdez. Ez

segíthet a gyermek érzelmi biztonságának megőrzésében és a kommunikáció megfelelő irányításában. Az örökbefogadási történet megismerése azonban komplexebb feladat annál, ahogyan a kézikönyvben le van írva. „Az örökbefogadási belépési narratívák tartalma és a történetmesélési folyamat alakot nyújt az örökbefogadó családok szenzibilitációjára és interakciójára” (*Hays*, *Horstman*, *Colaner* és *Nelson*, 2015, 2. o. – A tanulmányíró fordítása); továbbá *Galvin*, 2004; *Koenig Kellas*, 2005). Fontos, hogy a szülők ne csupán annyit mondjanak a gyermeknek az örökbefogadási történetével kapcsolatban, amennyit ő kérdez, mert a történet – és az örökbefogadási belépési narratíva – segít a gyermeknek megérteni, mit jelent örökbefogadottnak lenni, miért adták őt örökbe, és hogyan illeszkedjen be a családba (*Hays*, *Horstman*, *Colaner* és *Nelson*, 2015). Az örökbefogadási belépési narratívák tartalma megmutatja, hogy a családtagok hogyan értelmezik és képviselik az örökbefogadási élményt, így a gyermek számára ez biztos és stabil alapot adhat a saját identitásának kialakításában.

Amikor a kommunikáció fontosságáról beszélünk, nem szabad figyelmen kívül hagynunk a figyelem szerepét sem. A figyelem mint kompetencia és viselkedés, elengedhetetlen a partnerünk meghallgatásához és megértéséhez, különösen a szülő-gyermek diskurzusokban.

Az értő figyelemről a kézikönyv a 261. oldalon ír, ahol példaként a származáskutatással kapcsolatos beszélgetéseket említi. Thomas Gordon klinikai szakpszichológusra hivatkozva azt javasolja, hogy a szülők használják a „hívogatókat” ezekben a beszélgetésekben, mint például:

ne csupán annyit
mondjanak a gyermeknek,
amennyit ő kérdez

„értem”, „tényleg?”, „aha”, „ne mondd!” (Gordon, 1990, 50. o.). A kézikönyv negatív példákat is bemutat az értő figyelemmel kapcsolatban, kiemelve, hogy ha a gyermek elhallgat, büntudatot érez vagy védekezésre kényszerül, az az elterelés, a kérdezősködés vagy a humorizálás következménye lehet. Gordon (1990) szerint ezek a közléssorompónak nevezett reakciók „olyan reakciók, amelyek kedvét szegik a beszélőnek, hogy tovább mondja érzéseit, problémáit” (Gordon, 1990, 253. o.). A közléssorompók vagy más néven kommunikációs gátak azok a kommunikációs reakciók vagy viselkedések, amelyek megakadályozzák a hatékony kommunikációt, és akadályt képeznek a másik fél megértése vagy önkifejezése előtt. Ezek a közlések akadályozzák az

érzelmeik és gondolatok szabad áramlását, mivel elutasítóak, kioktatóak vagy ítélkezőek lehetnek. Érdekes kiemelni Bartsch és Hübner munkáját, amely az érzelmi kommunikáció elméletét egy komplex, háromszintű rendszerként fogalmazza meg (2005). Az elmélet megértése segíthet az örökbefogadó szülőknek abban, hogy könnyebben érzékeljék a kommunikációs határokat gyermekük érzelmeivel kapcsolatban. Ez a tudás kedvezően befolyásolhatja az értő figyelmüket az interakciók során, lehetővé téve számukra, hogy érzékenyebben reagáljanak gyermekük szükségleteire és érzéseire.

KONKLÚZIÓ

Az első kutatási kérdésre azt válaszolhatjuk, hogy

a kommunikációtudományi diszciplína érintőlegesen jelenik meg a *Tréneri kézikönyv*ben a konfliktuskezelés, a verbális és nonverbális kommunikáció, beszédtanulás, kommunikációs zavarok említésekor, azonban kommunikációkutatóra nem történik hivatkozás egy alkalommal sem. Thomas Gordont két alkalommal ugyan hivatkozza a kézikönyv, azonban az ő munkássága pszichológiai fókuszú, nem szorosan a kommunikációval kapcsolatos.

A második kutatási kérdést vizsgálva azt találtuk, hogy

a könyv egyértelműen felsorakoztat kezelési javaslatokat a kommunikációs kihívásokra, például a 195. oldalon külön kiemeli a „miért”-kérdéseket, a 197. oldalon az identitás kérdéseit hangsúlyozza, illetve tanácsot is ad a felmerülő nehéz kérdések megválaszolásához, majd hosszas válaszlehetőségeket is megfogalmaznak a szerzők, azonban a tartalomelemzés során megállapítottam, hogy ezek nem objektívek, rendkívül véletlenszerűek, és nincsenek mellettük konkrét ok-okozati levezetések vagy hivatkozások. Példa az objektivitás hiányára az alábbi idézet

Mi a helyzet a kiskorú szülőkkel? Ne mondjuk, hogy még nagyon fiatal volt. Ez az ábránd egy szép fiatal anyáról ellenünk dolgozik. Mondjuk inkább azt, hogy még szinte gyerek volt, éretlen volt az anyaságra. Még nem volt szakmája sem, még tanulnia kellett. És nem csak szakmát, de azt is meg kellett még tanulnia, hogy milyennek kell

lenni egy szülőnek, hogyan kell bánni egy kisgyerekkel. (197. o.).

Itt az *ellenünk dolgozik* kifejezés használata szemlélteti a pártatlanság hiányát.

Az eredmények rámutatnak, hogy a kötet több kommunikációtudományi megközelítést is integrál, elismeri a kommunikáció fontosságát az örökbefogadó családokban, és javaslatokat fogalmaz meg a szülőknek. Azonban mindezt források, hivatkozások és szakirodalmi alapok nélkül teszi. A kézikönyvben leírt kommunikációs elvek kezdetlegeseek, bár lényegeseek, de hiányzik mögülrük az elméleti és gyakorlati alappal alátámasztott szakirodalom, valamint a korábbi kutatási eredményekre épülő jógyakorlatok. Ezért a tanulmány eredményei tükrében azt javasoljuk, hogy a kommunikációs nevelés során a szakemberek ne csak a gyermek „miért”-kérdéseire válaszoljanak, hanem a szülők számos kérdésére is, hiszen a kommunikációs folyamat során nekik is szükségük van támogatásra. A tanulmány az itt következőkben olyan elméleti kereteket javasol, amelyek felállítása hozzájárulhat az örökbefogadó szülők kommunikációs nevelésének fejlődéséhez Magyarországon.

KOMMUNIKÁCIÓTUDOMÁNYI MEGKÖZELÍTÉSI JAVASLAT

Amikor a kommunikáció rendjéről beszélünk, fontos, hogy először tisztázzuk a fogalmakat: mit jelent a kommunikáció, a nyelv, a nyelvelsajátítás, a beszéd, és hogyan fejlődik a beszédtanulás. Ezt követően érdemes a szülőkkel megismertetni a család,

különösen az elsődleges gondozó szerepét a gyermek kommunikációs fejlődésében, és ennek során a prototársalgás céljait is hangsúlyozni kell. A prototársalgás mint kommunikációs eszköz segíti a gyermek önértékelésének és önbizalmának kialakulását, valamint felkészíti őt arra, hogy aktív résztvevő legyen a társalgásban (Aczél, 2022). Ez a korai kommunikáció tanítaná meg az együttműködést és figyelmet, azonban a szülők gyakran a médianak engedik át ezt a

szerepet, például mesékre, videókra bízják a feladatot. Fontos felhívni az örökbefogadó szülők figyelmét a média hatása-ira és veszélyeire, különösen arra, hogy a

prototársalgással ellentétben a média esetében a kommunikáció címzettje *nem közvetlen* (Aczél, 2022).

Szintén érdemes bemutatni a szülők kommunikációs szerepének fázisait a gyermek életében. Az első fázisban a szülő mint „kommunikációs mester” tanítja a gyermeket az interakcióra az első életévben. A következő szakaszban, amikor a gyermek 1–3 éves, a szülő „kódmesterként” nyelvi készségeket ad át. A harmadik szakaszban a szülő a kommunikáció világra vonatkozó szerepét mutatja meg a gyermeknek, amelyben mindkét szülő szerepe hangsúlyos lehet, attól függően, hogy a családi dinamika és az egyéni szülői kompetenciák hogyan alakulnak. Ebben a fázisban az apák kommunikációs szerepe is gyakran erősödik, különösen akkor, ha a család a modern, egyenrangúságot hangsúlyozó nevelési elveket követi, amelyben mind az anya, mind az apa aktívan részt vesz a gyermek kommunikációs fejlődésében. Az örökbefogadó családok esetében azonban

mind az anya, mind az apa
aktívan részt vesz a gyermek
kommunikációs fejlődésében

előfordulhat, hogy a gyermek 3 éves kora után kerül a családba, így az első vagy második fázis kimarad. A kommunikációs rend kapcsán a testvérek, az intézmények és a média szerepéről egyaránt fontos beszélni, hogy a szülők megfelelően

tudják támogatni gyermekük beszédtanulását. Végül ahhoz, hogy megértsük a családi kommunikáció szerepét az örökbefogadó családokban, elengedhetetlen

a családi kommunikációs klímák és az örökbefogadási történetmesélés tárgyalása. *Koerner és Fitzpatrick* (2002) elmélete segíthet a szülőknek felismerni családi kommunikációjuk dinamikáját. Ez az elmélet nem normatív, hanem *leírja*, hogyan működik a családi kommunikáció. Mindez csupán pár javaslat – természetesen ennél jóval több olyan kommunikációs elmélet és tudás elérhető, amelyet érdemes lehet az örökbefogadói képzésbe beemelni. Összefoglalva: a kommunikáció tudatossága és fejlettsége az örökbefogadó családokban elengedhetetlen. A szülők alapvető feladata, hogy fejlesszék kommunikációs készségeiket, és támogató családi légkört alakítsanak ki. Hatékony kommunikáció révén erősebb kötelékek szöhetők, jobb megértés érhető el, és rugalmas alapok építhetők a család minden tagja számára.

KÖVETKEZTETÉS

Az örökbefogadó szülők számára az örökbefogadással kapcsolatos kommunikációs

kihívások jelentős hatással vannak a családi dinamikára és a gyermek fejlődésére. Az örökbefogadás előtt és után egyaránt fontos, hogy a szülők képesek legyenek hatékonyan kommunikálni a gyermekkel

a származásról, az örökbefogadási történetekről és a gyermek kérdéseiről. A gyermekek nyitott és őszinte válaszokat várnak, amelyek segítenek nekik megérteni saját

identitásukat és a családjuk történetét. E folyamat során a pedagógusoknak is fontos szerepe van, hiszen az iskolai környezetben ők támogathatják a gyermekek szociális és érzelmi fejlődését. A kommunikációval kapcsolatos tudás csekély jelenléte a *Tréneri kézikönyv*ben arra utal, hogy nagy szükség lenne egy olyan kommunikációs tréning bevezetésére, amely jelentős mértékben hozzájárul az örökbefogadó szülők és a pedagógusok támogatásához, nem csupán az örökbefogadás előtti időszakban, hanem folyamatosan. A pedagógusoknak is meg kell érteniük az örökbefogadott gyermekek speciális szükségleteit, hogy támogathassák őket a beilleszkedésben, és ezáltal erősíthessék a szülők és gyermekek közötti kapcsolatot is. Az érzelmi támogatás, a pozitív viselkedési beavatkozások és a közös élmények megosztása alapvető fontosságú a családi jólét szempontjából. A szülők és pedagógusok tudatos felkészülése és a kommunikációs kihívások kezelése révén az örökbefogadás folyamata zökkenőmentesebbé válhat, biztosítva ezzel a gyermek érzelmi és szociális fejlődésének támogatását.

IRODALOM

- Aczél P. (2022. 10. 24.): A Kommunikáció szerepe a primer prevencióban [előadás]. A gyermekkor és a felnőttkori életminőség összefüggései – A negatív gyermekkori élmények hatásai a családra és az egészségre, és a védőfaktoroként szereplő pozitív gyermekkori élmények megerősítése. Interdiszciplináris hibrid konferencia. Budapest. Letöltés: <https://www.youtube.com/watch?v=FcXwOo0OocY&t=998s> (2024. 05. 21.).
- Adámi Zs. (2023): A kommunikáció jelentősége az örökbefogadási folyamatban és az örökbefogadó családokban. *Kapocs*. 6. 2–3. sz., 112–120. Letöltés: https://epa.oszk.hu/02900/02943/00092/pdf/EPA02943_kapocs_2023_2-3_112-120.pdf (2024. 05. 19.).
- Ayse A. U. és Gülşah T. (2019): The Views and Knowledge of Parents of Children with Speech/Language Disorders on Speech and Language Therapy in Turkey. *Department of Special Education, Kocaeli University, Turkey*. 2. 2. sz.
- Bartsch, A. és Hübner, S. (2005): Towards a theory of emotional communication. *CLCWeb Comparative Literature and Culture*. 7. 4. sz., Letöltés: https://www.researchgate.net/publication/27240047_Towards_a_Theory_of_Emotional_Communication (2024. 05. 21.).
- Baumrind, D. (1971): Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*. 4. 1–103. Letöltés: <https://www.scrip.org/reference/ReferencesPapers?ReferenceID=1021138> (2024. 05. 21.).
- Bóna J. (2018): A beszédfejlődés kisgyermekkortól kamaszkorig. *Gyermeknevelés*, 6. 3. sz., 111–122. Letöltés: <https://ojs.elte.hu/gyermekeveles/article/view/559> (2024. 05. 21.).
- Brodzinsky, D. M., Singer, L. M. és Braff, A. M. (1984): Children's understanding of adoption. *Child Development*. 55. 3. sz., 869–878. Letöltés: <https://www.jstor.org/stable/1130138> (2024. 05. 21.).
- Brodzinsky, D. M., Schechter, D. és Henig, R. M. (1992): Being adopted: The lifelong search for self. Anchor. New York
- Brodzinsky, D. M. (2011): Children's understanding of adoption: Developmental and clinical implications. *Professional Psychology: Research and Practice*. 42. 2. sz., 200–207. DOI: 10.1037/a0022415
- Brodzinsky, D. M. és Pinderhughes, E. (2002): Parenting and Child Development in Adoptive Families. In: Bornstein, M. H. (szerk.): *Handbook of Parenting: Children and Parenting (2nd Ed.)*. 279–311. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Brodzinsky, D. M. (1987): Adjustment to adoption: A psychosocial perspective. *Clinical Psychology Review*. 7. 1 sz. 25–47. DOI: 10.1016/0272-7358(87)90003-1 (2024. 09. 23.).
- Buda B. (1986): *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Animula, Budapest.
- Butler, I. C. (1989). Adopted children, adoptive families: Recognizing differences. In: Combrinck-Graham, L. (szerk.): *Children in family contexts: Perspectives on treatment*. 161–186. The Guilford Press.
- Colaner, C. W. és Soliz, J. (2017): A Communication-Based Approach to Adoptive Identity: Theoretical and Empirical Support. *Communication Research*. 44. 5. sz., 611–637. Letöltés: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0093650215577860> (2024. 05. 22.).
- Docan-Morgan, S. (2010): Korean adoptees' retrospective reports of intrusive interactions: Exploring boundary management in adoptive families. *Journal of Family Communication*. 10. 3. sz., 137–157. Letöltés: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15267431003699603> (2024. 05. 22.).
- Friedlander, M. L. (1999): Ethnic identity development of internationally adopted children and adolescents: Implications for family therapists. *Journal of Marital and Family Therapy*. 25. 1. sz., 43–60. Letöltés: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1752-0606.1999.tb01109.x> (2024. 05. 21.).
- Galvin, K. M., Bylund, C. L. és Brommel, B. J. (2004): *Family communication: Cohesion and change (6th ed.)*. Allyn & Bacon, Boston.

- Gay, G. (2010): *Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice, 2nd Edition*. Teacher's College Press, New York.
- Gitelson, B. és McDermott, D. (2006): Parents and their young adult children: Transitions to adulthood. *Child Welfare*. **85**. 5. sz., 853–866. PMID: 17168458.
- Goodnow, J. J. (2005): Family socialization: New moves and next steps. *New Directions for Child and Adolescent Development*. 109. sz., 83–90. Letöltés: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/cd.140> (2024. 05. 20.).
- Gordon, T. (1990): A tanári hatékonyság fejlesztése. Gondolat. Budapest.
- Gósy M. (2005): Pszicholingvisztika. Osiris, Budapest.
- Grotevant, H. D. és McRoy, R. G. (1998): *Openness in adoption: Exploring family connections*. Sage Publications Inc.
- Hays, A. H., Horstman, H. K., Colaner, C. W. és Nelson, L. R. (2015): "She chose us to be your parents." *Journal of Social and Personal Relationships*. **33**. 7. sz., 917–937. Letöltés: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0265407515611494> (2024. 05. 21.).
- Holl, M., Mészáros K., Székely, Zs. és Tóth, Zs. (2018): *Tréneri Kézikönyv: Örökbefogadói tanfolyam vezetésére felkészítő képzés*. Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft., Budapest.
- Jacobson, C. (2009): Culture Keeping: White Mothers, International Adoption, and the Negotiation of Family Difference. *Contemporary Sociology*. **38**. 5. sz., 425–426. Letöltés: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/009430610903800523?journalCode=csxa> (2024. 05. 20.).
- Koenig Kellas J. (2005): Family ties: Communicating identity through jointly told stories. *Communication Monographs*. **72**. 4. sz., 365–389. Letöltés: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03637750500322453> (2024. 05. 21.).
- Koerner, A. F. és Fitzpatrick, M. A. (2002): Toward a Theory of Family Communication. *Communication Theory*. **12**. 1. sz., 70–91. Letöltés: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2885.2002.tb00260.x> (2024. 05. 20.).
- Melina, L. R. (1998): *Raising Adopted Children*. Harper Collins Publishers Inc.
- Motley, M. (1986): On replicating slip technique: A reply to Sinsabaugh and Fox. *Communication Monographs*. **53** 4. sz., 342–351. Letöltés: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03637758609376148> (2024. 05. 21.).
- Nickman, S. L. (1985): Losses in adoption: The need for dialogue. *The Psychoanalytic Study of the Child*. **40**. 1. sz., 365–398. Letöltés: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00797308.1985.11823039> (2024. 05. 20.).
- Leon, G. I. (2003): Adoption Losses: Naturally Occurring or Social Constructed? *Child Development*. **73**. 2. sz., 652–663. Letöltés: <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-8624.00429> (2024. 05. 19.).
- Pavao, J. M. (2012): *Az örökbefogadás háromszöge*. Mózeskosár Egyesület, Budapest.
- Peterson, G.W. és Hann, D. (1999): Socializing Children and Parents in Families. In: Sussman, M. B., Steinmetz, S. K., Peterson, G. W. (szerk.): *Handbook of Marriage and the Family*. Springer, Boston, MA. DOI: 1007/978-1-4757-5367-7_14
- Sainain, N. S. N. M., Omar, R., Ismail, H., Mamat, N. és Abdullah, R. (2020): Parental Knowledge and Development of Languages and Literacy, Communication and Socialization in the Early Childhood Education. *International Journal of Psychological Rehabilitation*. **24**. 9. sz., 2070–2080.
- Sants, H. J. (1964): Genealogical bewilderment in children with substitute parents. *British Journal of Medical Psychology*. **37**. 133–141.
- Smith, S. L. és Riley, D. (2006): *Adoption in the schools: A lot to learn. Promoting equality and fairness for all children and their families*. Evan B. Donaldson Adoption Institute.

Suter, E. A. (2008): Discursive negotiation of family identity: A study of U.S. Families with adopted children from China. *Journal of Family Communication*. 8. 2. sz., 126–147. Letöltés: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15267430701857406> (2024. 05. 22.).

Tájékoztató az örökbefogadásról (2023). Letöltés: <https://csaladitudakozo.kormany.hu/orokbefogadas> (2024. 09. 28.).

Wood, L., Ng, N. (szerk., 2001): *Adoption and the schools: Resources for parents and teachers*. Palo Alto, CA.

Wrobel, G. M., Kohler, J. K., Grotevant, H. D. és McRoy, R. G. (2003): The Family Adoption Communication (FAC) Model: Identifying Pathways of Adoption-Related Communication. *Adoption Quarterly*. 7. 2. sz., 53–84. Letöltés: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J145v07n02_04 (2024. 05. 19.).

Wrobel, G. M., Ayers-Lopez, S., Grotevant, H. D., McRoy, R. G. és Friedrick, M. (1996): Openness in Adoption and the Level of Child Participation. *Child Development*. 67. 5. sz., 2358–2374. Letöltés: <https://www.jstor.org/stable/1131628?origin=crossref> (2024. 05. 20.).

Pillanatok Péterffy András 1980-as Iskolapéllda c. dokumentumfilmjéből
Operatőr: Kurucz Sándor